ARMENIA, Journal en langue Arménienne fondé à MARSEILLE en 1885

ԱՐՄԱՏԻ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՊԱԿՑԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ 34րդ տարեշրջանի (1918 օգոստոս–1919 յուլիս բաժնորդագինն է 20 ֆրանգ. Թիւրքիոյ և Պարսկաստանի համար 10 ֆրանգ, կանխիկ: Ամսական բաժնորդագինն է 2 ֆրանգ. Թիւրքիոյ և Պարսկաստանի համար 1 ֆրանգ.: Նամակ կամ դրամ ղրկել այս հասցէով.

M. PORTOUKALIAN
Directeur du journal *Armenia*
MARSEILLE (France)

ԼԴ ՏԱՐԻ
Թիւ 42
1919 ՄԱՅԻՍ 21 Դշ.
(Հ. Տ. 1919 Մայիս. 8)

ՊԱՏՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը եթէ հարկ համարի, համաոտիլով և կամ ժամանակ մը միայն կը հրատարակէ իրեն ղրկուած գրութիւնները: Պարտաւոր չէ վերադարձնել չհրատարակուած ձեռագրները:

Գանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով:

Գանուցման 1 միլիմ գիրը 1 սանտիմ կարժէ. ի գլխագիրը 2 սանտիմ:

Les annonces en français et en arménien sont reçues au bureau de la Rédaction : Place Alexandre-Labadié ,17

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր պարտականութիւնը. — Ամերիկեան օգնող Յանձնախումբի կովկասեան ներկայացուցչի հետագիրը. — Տրապիզոնի ջարդարարներուն դատավարութիւնը. — Ատանայի Հայ Օրիորդաց նուագախմբէսը հովանաւորութեամբ Տիկին գնդապետ Պրէմոնի. — Լուրեր Հայաստանէն. Դամակ Իտալիէն (Հռոմ). — Ամփոփում Հայ Ազգային Համագումարի աշխատութեանց եւ որոշմանց. — Հայերը Հնդկաստանի մէջ. — Մուշեղ եպիսկոպոս Մերսինի մէջ. — Սգահանդէս Կ.պոլսի մէջ. — Նուիրատուութիւն. — Խաղաղութեան խորհրդաժողովը եւ Թիւրքիոյ բաժանումը. — Թիւրքական լուրեր. — Յանուցումներ:

ՄԵՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մենք հայրենիքէն գաւրս ապրող Հայերս՝ սփռուած աշխարհիս ամէն կողմերուն, չունեցանք դառն բաղդը մեր այն եղբայրներուն, որոնք կրեցին հայրենիքնուն հետ պատերազմի միջոցին. Չունեցանք երբէք այն թշուառութիւնը, որը բաժին ընկաւ նրանց և վերջապէս չունեցանք մինչև անգամ պատեհութիւնը հայրենիքնուն տեսնելու այն սարսափելի տեսարաններէն մէկը, որոնց լոկ նկարագրութիւնը սարսափի ու ամօթի մէջ դրաւ բովանդակ քաղաքակրթի աշխարհը:

Արդ մենք ապրում ենք սրբացեալ հայ անուան տակ: Այո՛, սրբացեալ քանզի սրբուեց հայ անունը արիւնովն այն մեր եղբայրներէն, որոնք աւելցին իրենց կալքն ու ինչքը և ամենագերազանցը բոլորից՝ իրանց կեանքն ու արիւնը աւելցին. միայն հայ ու հայ անուան համար:

Խաչի վրայ բարձրացաւ հայ ազգը բարբարոս ու արիւնոտ ձեռքերից, ցոյց տալու դարերից ի վեր անտարբեր Եւրոպային իր անցած փառքն ու իր նախնիքներից ժառանգած այն բոլոր առաքինութիւնները, որոնք վերաբերում են հայ ու հայ ազգին միայն. սէր դէպի հայրենիք, պատիւ և կրօնք:

Ահա այս բոլորն արեցին ու կրեցին մեր հարազատ եղբայրները հայրենիքի նուիրական հողի վրայ. իսկ մենք – հայրենիքի բապտին չը մասնակցողներս – ի՞նչ արեցինք: Գրեթէ ոչինչ՝ համեմատած մեր միւս եղբայրների ու քոյրերի զոհողութիւնների հետ: Ոչինչ, քանզի մենք հեռուից օգնեցինք մեր հարազատ թիան յաւելուածից, որով առանց այդ էլ մենք միևնոյն հարուածներն ենք, իսկ նրանք, զոհ իրանց բոլոր առաջուածքից, տեսին ի վերջուիվերջ հայրենիքին իրանց ամէն նուիրանդակը այս աշխարհում, ի րանց կեանքը: Որովհետև մենք ապրողներս ունենք մեծ պարտականութիւնը ցոյց տալու մեր ամենախորին երախտագիտութիւնը մեր նահատակ եղբայրներին որոնք ոչ թէ միայն մեռան իրանց և իրանց հայրենիքի համար, այլ և մեզ համար:

Միևնոյն ժամանակ թող ամէն մի հայ յիշէ թէ նորանք որոնք մեռան և նահատակուեցան հայրենիքում, ի սէր նոյն հայրենիքին, չեն կարող ընդունել մեր երախտագիտութիւնը ի փոխարինութիւն, քանզի նորանք այլևս չը կան...

Ո՞ւմ ենք կարող փոխարինել ուրեմն, նոյն նահատակների թշուառ որբերին, որոնք հազարներով անցան կովկաս և կովկասից Պարսկաստան... Մնացեալ յետին թշուառութեամբ, մերկ ու բորիկ, անպաշտպան, քաղցած ու ծարաւ, ղրկուած հօրից և մօրից: Զրկուած այն բոլորից, որ մի օր վայելում էին իրանց խաղաղ աներում փայփայուած ծնողներից:

Մենք հեշտացնելով կեանքը այս թշուառների և առաւելութեամբ պատրաստելով նորանց կրթութիւն ըստանալու ամենակարևորը, կատարած կը լինինք երկու պարտականութիւն միանգամից: Առաջին՝ կը պատրաստենք հայրենիքին արժանի և նախանձախնդիր զաւակներ. երկրորդ՝ կատարած կը լինինք մի մասը մեր այն խորին երախտագիտութեան, որ ամէն մի ճշմարիտ հայ պիտի ղգայ իր հարազատ, նահատակ եղբայրների համար՝ պաշտպանելով և գութ ցոյց տալով դէպի նորանց թողած անպաշտպան զաւակները:

Որովհետև մենք, որ թէև հեռու ենք Հայրենիքի նուիրական հողից, բայց գեռ կարող ենք չափան անել հայրենիքին, որի փրկութեան ժամը հասել է յուրաքանչիւր մեզ հայերիս, մեր թշուառ ազգին:

Ջաւա Ս. Ն. Ֆ.

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՕԳՆՈՂ ՅԱՆՁՆԱԽՄԲԻ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԻ ՀԵՌԱԳԻՐԸ

Լոնտոնի Հայկական Բիւրօն (քարտուղար Արամ Տաճիճի) հաղորդած է մեզ հետեւեալ հեռագիրը որ Հայերին և Սիրիացիներին օգնող Ամերիկեան Յանձնախումբի կովկասեան ներկայացուցիչը Տօգդէօր Մէյն ղրկած է ապրիլ 14ին կ.պոլիս և անկէ ալ հաղորդուած է Ուաշինկդըն և նիւ Եորք առ որ անկէ Տօգդէօր Մէյն նախագահն է կրթական ու մարդասիրական գործունէութեան մէջ իր բարձր հմտութեամբ և փորձառութեամբ նշանաւոր անձնաւորութիւն մ'է:

Թիւրքական եւ ռուսական Հայաստանի միջեւ սահմանագիծի գիծը կազմող տեղին վրայ, ուր կը գտնուիմ ես ալ, փախստականների մեծ բազմութիւն հաւաքուած է: Ալեքսանդրապոլի մէջ որ իրենց մեծ կեդրոնավայրն է, 68.000 փախստական, եւ էջմիածնի մէջ որ իրենց փոքր կեդրոնավայրն է, 7.000 փախստական մեր տուած հաշուով եւ ապուրով կապրին: Փախստականները եկած են այս տեղեր այն յուսով որ Կարսի մօտ Թիւրքահայաստանի մէջ իրենց նախկին բնակութիւնները պիտի կրնան վերակազմել: Այդ երկու կեդրոնավայրերի մէջ եւ ուրիշ շատ մը տեղեր փախստականների հաւաքմբուխը, առանց ուտեստի եւ հագուստի եւ սաստիկ ձմեռ մը կովկասի մէջ եւ անկէ անդին անցուցնելէ յետոյ, այնպիսի սոսկալի վիճակ մը յառաջ բերած է որ մեծ պատերազմի սարսափներին ալ չնմանիր: Ալեքսանդրապոլի փողոցներին մէջ իմ հասած օրս միայն 192 դիակ գետնատարած տեսայ: Այդ Թիւրքական եւ ռուսական Հայաստանի միջեւ սահմանագիծի գիծը կազմող տեղին վրայ, ուր կը գտնուիմ ես ալ, փախստականների մեծ բազմութիւն հաւաքուած է: Ալեքսանդրապոլի մէջ որ իրենց մեծ կեդրոնավայրն է, 68.000 փախստական, եւ էջմիածնի մէջ որ իրենց փոքր կեդրոնավայրն է, 7.000 փախստական մեր տուած հաշուով եւ ապուրով կապրին: Փախստականները եկած են այս տեղեր այն յուսով որ Կարսի մօտ Թիւրքահայաստանի մէջ իրենց նախկին բնակութիւնները պիտի կրնան վերակազմել: Այդ երկու կեդրոնավայրերի մէջ եւ ուրիշ շատ մը տեղեր փախստականների հաւաքմբուխը, առանց ուտեստի եւ հագուստի եւ սաստիկ ձմեռ մը կովկասի մէջ եւ անկէ անդին անցուցնելէ յետոյ, այնպիսի սոսկալի վիճակ մը յառաջ բերած է որ մեծ պատերազմի սարսափներին ալ չնմանիր: Ալեքսանդրապոլի փողոցներին մէջ իմ հասած օրս միայն 192 դիակ գետնատարած տեսայ: Այդ Թիւրքական եւ ռուսական Հայաստանի միջեւ սահմանագիծի գիծը կազմող տեղին վրայ, ուր կը գտնուիմ ես ալ, փախստականների մեծ բազմութիւն հաւաքուած է: Ալեքսանդրապոլի մէջ որ իրենց մեծ կեդրոնավայրն է, 68.000 փախստական, եւ էջմիածնի մէջ որ իրենց փոքր կեդրոնավայրն է, 7.000 փախստական մեր տուած հաշուով եւ ապուրով կապրին: Փախստականները եկած են այս տեղեր այն յուսով որ Կարսի մօտ Թիւրքահայաստանի մէջ իրենց նախկին բնակութիւնները պիտի կրնան վերակազմել: Այդ երկու կեդրոնավայրերի մէջ եւ ուրիշ շատ մը տեղեր փախստականների հաւաքմբուխը, առանց ուտեստի եւ հագուստի եւ սաստիկ ձմեռ մը կովկասի մէջ եւ անկէ անդին անցուցնելէ յետոյ, այնպիսի սոսկալի վիճակ մը յառաջ բերած է որ մեծ պատերազմի սարսափներին ալ չնմանիր: Ալեքսանդրապոլի փողոցներին մէջ իմ հասած օրս միայն 192 դիակ գետնատարած տեսայ: Այդ Թիւրք՝ մեռնողների օրական միջին թիւէն շատ վար է: Իւրաքանչիւր առիս փախստականներուն մէկ երեքերորդ մասը կը մեռնի: Էջմիածնի մէջ ես տեսայ փախստականի թաղում մը: Երեք մեռելներ խառնիխուռն իրար վրայ նետուած էին քառակուսի փոսի մը մէջ եւ քիչ մը հողով ծածկուած. այնպէս որ ես տեսայ թէ կնոջ մը ձեռքը հողէն դուրս երկնցած մնացած էր. կարծես թէ լուռ ու մունջ կերպով գթութիւն եւ օգնութիւն կը հայցէր, խորհրդանշելով Հայաստանի սովամահ կացութիւնը: Գերեզմանափորն ինծ ըսաւ թէ այս 7 դիակներ նոյն առաւօտ գիւղին մէջ 35 մեռնողներէն առաջին անգամ բերուածներն են. կառքը վերադարձաւ միւսներն ալ բերելու:

Փախստականները չեն հասարակիր յառաջ երթալ. սահմանագլխին վրայ կեցած մնացած են: Թիւրքերը, Քիւրտերը եւ Թաթարները գրաւած են ամոց հողերը եւ զէնքի ուժով կուզեն պահել: Գրեթէ ազգագրի պէս գիծ մը, Սեւ ծովեան երկրամասէն սկսած ուր տեղաւորուած է Հարաւային Արեւմտեան Հանրապետութիւնը իրեն մայրաքաղաք ունենալով Կարսը. մինչեւ Կասպից ծովը ուր Բագուն մայրաքաղաքն է Ազրպատականի Հանրապետութեան, միանգամայն բզուռնուած Թիւրքերի, Քիւրտերի եւ Թաթարների գծով մը, այդ երկու ծայրերի մէջտեղ կը գտնուին փախստականները որոց թիւը 330,000էն աւելի է: Ամոց վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ տեղացի ժողովուրդը որոնք անհնարագրելի խեղճութեան մէջ կը գտնուին: Թիւրքիոյ կողմը գտնուող դաշնակից զօրքերը կացութեան պահելու համար բաւական չեն, քիչ ուր են: Խնդիրը լուծելու միակ կերպն է զօրքերը աւելցնելով իրենց ոստիկանական ոյժ գործածել որ պէտք է հայթայթէ յանձնակատար (mandatory) տէրութիւն մը: Շատ մը Հայ զօրքեր կրնան օգտակար լինել այսպիսի պաշտօնի մը: Ազգային գործողութեան մը համար գժբաղդաբար պէտք է սպասել խաղաղութեան խորհրդաժողովի որոշումներին եւ գան կառավարողների քուէներին: Ամէն մէկ վայրկեան որ կուշացնէ գործը, աւելի կը ծանրացնէ սարսափելի վիճակը:

Ցիշեալ գիծին քովը գտնուող Ռուսահայ Հայ Հանրապետութիւնը եւ անոր հետ միասին աշխատող մեր նպաստամատոյց Յանձնախումբը անկարող են փախստականներուն պէտքերը հոգալու: Օգնութեան հասնելու ժամանակն է եւ ուշացած ալ է: Սովի ուրիշ եղանակ (season) մ'ալ անխուսափելիօրէն պիտի յաջորդէ եթէ ձեռնհաս իշխանութեան մը կողմէ անմիջական գործողութիւն մը չկատարուի: Աշխարհ անգիտակից կերեւի կովկասի մէջ կատարուող մարդկային սարսափելի ողբերգութեան: Թիւրքը եւ իր խորհրդակիցներ սովի մէջ ոտով հետգհետէ աւելի

ազդուապէս կը շարունակեն քնաջնջումի քաղաքականութիւնը որ ունեցած էին պատերազմի միջոցին։ Սովին գործակցութեան հասած է եւ ժանտատենդը (typhus). եւ երբ տաք եղանակը վրայ հասնի, գօշերան ալ պիտի տարածուի։

Այս վերջին րոպէին, քրիստոնէական քաղաքակրթութիւնը չպիտի՞ կրնայ բան մը ընել ազէտը դադրմանելու համար։ Այս տագնապի մէջ, ես խօսեցայ Հայ Հանրապետութեան պաշտօնեայներին թէ մեր յանձնախումբը կը առանձնէ որքան նոցներ բանայ մինչեւ որ ռէէ յանձնակատար (mandatory) տէրութիւն հեղինակութիւն ունենայ կարգուկանոնը վերահաստատելու եւ ժողովուրդին դրամական հաստատուն վիճակ մը տալու։ Ես իմ մասիս, հաստատապէս համոզուած եմ թէ հանգամանքները եւ մարդասիրութեան ամենատարրական սկզբունքները կը պահանջեն այդ շարժումը։ Մեր կառավարութիւնը պիտի յապահովէ՞ օգնութիւն մը հասցնելու այս տառապեալ ժողովուրդին։ Քաղաքական պատշաճութեան խնդիրը պէտք է մոռցուի այս համաշխարհային ազէտին առջեւ։ Այս ժողովուրդը Ամերիկան կը նայի։ Մեր կառավարութիւնը քարոյական պարտականութեան ունի անոր պատասխանելու։

Հրատարակիչէք եւ տարածեցէք այս հեռագիրս։

(Արգիծ.) ՄԷՏՆ ՄՈՐԹ

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ՉԱՐԴԱՐԱՐՆԵՐՈՒՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ծծկեր տղայներ խամսի ձուկի պէս
աթիւը ըրած ճամը կը թափին.
Մինչ ինչո՞ւ պիտի ամչնանք,
Որ կառավարութիւնը ամչնայ.

Երէկ (ապրիլ 19, *ժամը 4,30ին*) *չարունակուեցաւ Տրապիզոնի հօթը ջարդարարներուն դատավարութիւնը։*

Ա. վկան էր Տրապիզոնի առաջնորդական քահանայ Հոնան վարդապետ որ բան մը չգիտեր, միայն լսած է որ կինը մը չգիտեր, միայն լսած է որ կիներէն ալ տղոներուն դատած և ուղղներուն բանտած են։ Բ. վկան էր Տիկին վիրժին Օտապաշեան (Նալիկէ) որ հետեւեալը ըսաւ։

— *Հայերը տարագրուելէն յետոյ, 30 40ի չափ 2 3 ամսուս և 2 4 տարեկան տղաք Ամերիկեան վարժարանը լեցուցին և միս ալ հսկող կարգեցին։ Այս քառասուն պզտիկներուն օրական միայն երկու ապուկ կաթ կուտային, այնպէս որ չսիրերը անօթութենէ մեռան։ Օր մը Տօքթ. Ալի Սափ եկաւ և բաւ թէ «ես պիտի տանիմ ատենով ապահովելու ճարը»։ Ան վերցուց երկու քսիթ բիրել տալով պզտիկները խամսի ձուկի պէս իրար վրայ լեցուց և հրամայեց որ տանին ծովը թաթխեն։ Չափիւ 2 3 հոգի լեցուած, ան հեռացաւ, չկրնալով դիմանալ անօթի ու անուշադ պըղտի աչկներուս լաց ու կոծին։ Կոպտութիւն կրնկերանալ նաև Հէվքէթ աղան ինկաւ։ Այս քառասուն պզտիկներուն օրական միայն երկու ապուկ կաթ կուտային, այնպէս որ չսիրերը անօթութենէ մեռան։ Օր մը Տօքթ. Ալի Սափ եկաւ և բաւ թէ «ես պիտի տանիմ ատենով ապահովելու ճարը»։ Ան վերցուց երկու քսիթ բիրել տալով պզտիկները խամսի ձուկի պէս իրար վրայ լեցուց և հրամայեց որ տանին ծովը թաթխեն։ Չափիւ 2 3 հոգի լեցուած, ան հեռացաւ, չկրնալով դիմանալ անօթի ու անուշադ պըղտի աչկներուս լաց ու կոծին։ Կոպտութիւն կրնկերանալ նաև Հէվքէթ աղան ինկաւ։ Այս ժամանակ Տրապիզոնի ոստիկանապետ էր Ազնիւ, որ լսելով յայտարարեց.*

— Ես տարագիրներուն գ. խումբին հետ աքսորուելու եմ, մինչև Ալաբիա դաշ, երբ որ Տալէաթ հասնի, ժանտախտահարը՝ երկու ապալի ա. ոչխարդ ութեամբ տղուս մը կոպտ ահին գլխէ, մեր հազուստներն իսկ առնելով։

Նէզիհ. — *Քանի՞ ակռէ ունէիր քովդ։ վրանիդ խուզարկեի՞ն։*

Ազնիւ. — *Մենք երեք հոգի էինք և 450 ակռի չափ դրամ ունէինք վրանիս։ Էէր Նախազահ, մեր վրան բան մը չգտնուին, բոլորովին մեր կացուցին... և ժամերով սկսան ա. ռէն առ խուզարկել...*

Տալ Տաղանի մէջ կողոպտուելէ ետք, կիները և աղջիկները իրարմէ բաժնելով Տալատ պէյի չէթէին յանձնեցին, 14 օրէն խարբերդ հասանք. արդէն շատ քիչեր ողջ մնացած էին։ Տրապիզոնէն մեկնած ատեն 4.000 հոգի էինք։ Խարբերդ հասած ժամանակ հազիւ 400 հոգի մնաց, որոնցմէ ալ միայն աղջիկներ էին, անզաւակ և ծեր։ Ասոնց մէջ էր կաթոլիկ վարդապետ մը։

Նախագահ. — *Ի՞նչպէս կազդէիք։*

Ազնիւ. — *Տպզրակ մը փէքմէզ ունէինք, երեք հոգիով կերանք։*

Նախագահը. — *Մէկ տապրակը ի՞նչպէս 14 օր երեք հոգի կըրաւէ։*

Ազնիւ. — *Տէր Նախագահ, կուտէինք ա՛չ թէ կշռանալու, այլ չմեռնելու համար։ Մերկ վիճակի մէջ դիպչէ դիպչ մաըցինք. ոմանք կզօրմէին, բայց չսիրերը ծաղրեցին ու ծեծեցին, մեր երեսին թուքին ըսելով. «Օ՛ի ըլայ ձեզի, կեավուր նե՛ր...»։*

Նէզիհ. — *Չէի՞ք ամչնար մերկ պըտըելով։*

— *Երբոր ձեզի պէս ուրիշներ ալ միևնոյն հարցումը կընէին, կը պատասխանէինք թէ մենք ինչո՞ւ ամչնանք, թող կառավարութիւնը ամչնայ որ մեզ այս վիճակին հասցուց։*

Նէզիհ. — *Այրե՛րը ինչ եղան։*

— *Այրերը ամբողջովին կոտորուած են. ոստիկան մեզի պատմեցին Էէրսիմի բիւրեաները, որոնք ականատես եղած են Խարբերդ։ Ալէնէն զարհուրելի Խարբերդի մօտիկ ձորի մը մէջ կատարուած է։*

Երբ որ, Տրապիզոն եղած ատեն, իթթիհատեան պատուիրակ Նաիլի և Ահէնթ Մուսթաֆա դացի, խընդրելով որ իննսուն մեզի, քանի որ այդ միջոցին կնոջական հիւանդութենէ ատոնք կը տառապէին, նախ պատասխանեց.

— *Տէ՞ֆ օլսուն, պիր ֆիֆթ քէօփէք էքսիք օլսուն։*

Ասոր վրայ ընդհանուր դատախազին պահանջումով ատեանը որոշեց փախատական Նաիլն ալ ներկայ ամբաստանեալներու հետ միասին դատել։

Դատավարութեան չարունակութիւնը գալ կէսօրէ յետոյ ժամը 1ին յետաձգուեցաւ։

(Ճակատամարտ)

ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ

Օրաթերթ

Բարբարոս Թիւրք դահիճներուն ձեռքով հայ ազատութեան գոհուած ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ լրագիրը ընթերցողները կրնան գէթ մէկ թարուխ, իմանալով որ անոր աճիւնները վերաճնած է այժմ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ լրագիրը։ «Ճակատամարտ» ժառանգած է իր ճնողներուն կորովն ու գաղափարները եւ կը շարունակէ անոնց կտակած ազատամարտը։

Բաժնորդագին արտասահմանի համար՝ տարեկան 280 ֆր., վեցամսեայ 140 ֆր.։

Հասցէն Djagatamart» Journal arménien, Rue Cabristan N. 37. Péra. Constantinople.
(Poste militaire française)

Ա.ՏԱՆԱՒ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԱՆԳԼԻԱՑ

Հովանաւորութեամբ
Տիկին Գնէապատ Պրէմոնի

Ատանայի Հայ Օրիորդաց Մխիթեան նախաձեռնած նուագահանդէսը զոր կազմակերպած էր Պ. Բ. Կանաչ, տեղի ունեցաւ Յունական Սինէմայի սրահը, կիրակի (ապրիլ 20) իրիկուն ժամը 21ին և տեւեց երկու ժամէն աւելի։

Խնամ հաճելի և մխիթարական գործ մըն էր առ որ ի վեր կը հանէր հայ ցեղին գեղարուեստական հակումները և անոր ներկայի արժէքը, հակառակ այն հալածանքներուն, որոնց դիմաւոր առարկան եղած էր մասնաւորապէս հայ մտքն ու գեղարուեստը։

Նուագահանդէսը անցաւ չատ յաջող առհասարակ և ապաւորութիւնը կազդուրիչ, մանաւանդ Ատանայի համար, ուր դուզ այդպիսի առիթ մը առաջին անգամն էր որ կը տրուէր։

Չանգէսը սկսաւ «Քայլերգ կամաւորներու»ով, հեղինակուած մեր համակրելի երիտասարդ բարեկամ կառավարիչէն և հղանակաւորուած չնորհալի Կանաչէ։ Այս քայլերգով երկուքն ալ կոչուած են պատուաւոր տեղ մը գրաւելու Հայ երաժշտութեան՝ և երկար կեանք Հայ բերանները մէջ։ Թոյլ տուէք արտայայտութեանս, անանք կանմահանան անով։

M. Maissonetի ֆրանսական մէներգը Le Clairon չատ լաւ էր և արդէն դասական ու ժողովրդական է ան. միանգամայն բովանդակ Ֆրանսայի մէջ։ Միներգուն այս եւ յաջորդ երգին մէջ հարազատօրէն՝ դուրս բերաւ ֆրանսական գունարթ ոգին որ աչքառու հակադրութիւն մը կը կազմէ մերինին։

Պ. Սիսլեանի քանէնէթան, լաթակով, յաջող էր. գուցէ միակն է ան, եթէ կանայը չհաշուենք, որ երաժշտական վերանցական հպումներով կրնայ յուզել մեր հոգեկան աշխարհը և տալ անոր բաղձալի բաւարարութիւն։ Պ. Սիսլեան Ատանայի ներկայի բականինին է, և գուցէ անոր հաւատարիմ Կիւլիկեցի չկայ։

«Սարերի վրով», «Լոյս գիշեր»ը երկսեռ երգչախումբին յաղթանակներէ մէկը կարելի է նկատել, եթէ չհաշուենք սօփրանօներու քիչ մը թուլութիւնը և երգերուն երկարութիւնը։ Այս արդէն կնքեց կարծես նուագահանդէսի Ա. մասը խիստ հաճելի տրամադրութիւնով մը։

Անգլիացի գնդապետ Birdն էր Բ. մասը վերսկսողը։ Անոր երեւումը Հայու մը կողմէ լինելի անգլ. մեներգի մը տեղ՝ իրապէս հաճելի անակնկալ մը եղաւ։ Ազգային առանձնայատկութիւնները երգերու և զգայութեան եղանակներու մէջ խոկ՝ ընդունուած բան է որ երեսն կուգան, և կարծես յարգելի գնդապետը կուզար այս ճշմարտութիւնը չեշտելու։

Անգլիացին, Ֆրանսացին և Հայը, երեք բարեկամներ կուգային նուագահանդէսին մէջ ցուցադրելու ազգային զգայումներու որոշ երանգներ, զարգացած ուրոյն միջավայրի, սկզբային և քաղաքակրթական հանգնալի պայմաններու տակ։ Գնդապետին Ջուլկերիայ լեռնականներու երգը, անգլիական ծանօթ humourով համեմուած, ասինքնին անկղերները և խելք սրատրեխ ծափեր։

Սօնա եարը թոյլ անցաւ. արդէն այս երգը, հակառակ իր ժողովրդականութեան, չունի իրեն վերագրուած արժէքը և չատ միակերպ (monotonous) է։ Չարիւրապա Maizaubranի մեներգը, L'aigloնը, Ֆրանսի անցեալ փառքերու վերյիշման առաջնորդող մեր։

Տրալայի «Սէրենատին մէջ մեր պատանական բարեկամը կանաչ ի յայտ բերաւ իր չքնաղ վրայ իսկական արուեստագէտ ձիրքեր. ան կրցաւ յուզել անծանօթ և խորհրդաւոր զգայութեանց թելեր, որոնց վրայ մարդ այսպիսի բոպէներու միայն կ'անդրադառնայ և գոյութիւնը կը զգայ։

Պ. Խ. Պրիգորեանի (գինուոր) «կուժն անայ» մեներգը ժողովրդական էր, որպէս և «Բուժպուլիկ Թուժպուլիկ»ը։ Զայնական մարզանքի և հնչական նրբութեան եթէ ուշագիր ըլայ Պ. Գրիգորեան, կրնայ հաճելիօրէն երեւիլ չատ մը այսօրինակ երեկոյթներու։

Սիսլեան—Կանաչ զուգանուագէն զատ, Օր. Սալիպեանի Ս. վալսը յաջող էր։ Օրիորդներ Վ. Աչըգեան, Ս. Ճանճիկեան, և Լ. Աչըգեան դաշնակցին։ Դաշնակով ընկերացաւ նաև Տ. Գալըճեան։

Իսկ երկսեռ երգչախումբի կազմէ Կոմիտասի Գաթանէրդ — քաղհանը խիստ յաջող անցաւ և բաղձալի պիտի ըլար որ հանդիսականները անոր ապաւորութեամբ թոյլ չերթային երաժշտութեան այս սրահը։

Պ. Կանաչ յաջող կերպով վարեց հանդէսը, և կասկած չկայ որ նուագահանդէսին ամբողջութիւնը աւելի տպաւորիչ պիտի ըլար եթէ սրահին լսային (acoustic) կառուցուածքը նպատակայարմար պայմաններ ըրացնէր։ Վարդապետի պակասը զգուէ թերութիւն նկատան ուրիշներ, բայց տրուած պայմաններու տակ կրնանք գոհ ըլալ ձեռք բերուած արդիւնքէն և երկսեռ երգչախումբի աշխատութենէն։

Արդ, բաղձալի է որ Ատանայի օրիորդները իրենց և մեր հոգիները գեղարուեստական և անրջալին հոլիզոններ առաջ-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Հատ. 14 մարտ 1919

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

Մի օրեր ապրեցինք ինչպես վերին աստիճանի վհատության մեջ, երբ «La Pasqua Armena», դարուց ի վեր Թուրքի կեղեքած քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան Զատկուան տխուր տօնը, մեզ համար ոչ միայն ուրախութեան տօն չէր, այլ ընդհակառակն, ամենամեծ սգոյ օրը։ Ամբողջ ժողովուրդը, ինչպէս մի մարդ, ոտքի էր ելած, ամէն կողմ ցոյցեր էին կազմակերպուած, ամէն տեղ ժողովներ էին գումարուած, ուր ելոյթ էին ունենում ամենանշանաւոր հասարակական գործիչները։ Ամէն տեղ ընդհանուր զայրոյթ էր տիրում, ամէն տեղ ընդհանուր ոգեւորութիւն էր երեւում։ Ամէն տեղ ընդհանուր պահանջ էր յայտնւում, որ Հայկական Հարցը վերջապէս լուծուի։ Ամէն տեղ ընդհանուր կարծիք էր յայտնւում, որ Հայկական Հարցի լուծման գործը ոչ թէ Եւրոպայի, այլ Ամերիկայի ձեռքն է յանձնուելու։ Ամերիկան է, որ պիտի ազատէ մեզ Թուրքի լուծից։ Ամերիկան է, որ պիտի ստանձնէ Հայաստանի հոգատարութիւնը։ Ամերիկան է, որ պիտի ուղարկէ իր զինուորները, որոնք պիտի պաշտպանեն Հայաստանի սահմանները։ Ամերիկան է, որ պիտի ուղարկէ իր ֆինանսական փորձագէտները, որոնք պիտի կազմակերպեն Հայաստանի տնտեսական կեանքը։ Ամերիկան է, որ պիտի ուղարկէ իր գաղթականները, որոնք պիտի բնակուին Հայաստանի ամայացած գաւառները։ Ամերիկան է, որ պիտի ուղարկէ իր ներդրումները, որոնք պիտի նպաստեն Հայաստանի տնտեսական զարգացման։ Ամերիկան է, որ պիտի ուղարկէ իր ներգաղթականները, որոնք պիտի ամրապնդեն Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը։ Ամերիկան է, որ պիտի ուղարկէ իր ներկայացուցիչները, որոնք պիտի ներկայանան Հաշտութեան Վեհաժողովին եւ պահանջեն Հայաստանի անկախութիւնը։ Ամերիկան է, որ պիտի ուղարկէ իր ներկայացուցիչները, որոնք պիտի ներկայանան Ազգերու Ընկերութեան եւ պահանջեն Հայաստանի ընդունելութիւնը Ազգերու Ընկերութեան մէջ։ Ամերիկան է, որ պիտի ուղարկէ իր ներկայացուցիչները, որոնք պիտի ներկայանան Միացեալ Ազգերու Ընկերութեան եւ պահանջեն Հայաստանի ընդունելութիւնը Միացեալ Ազգերու Ընկերութեան մէջ։

ՀԱՑԵՐԸ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Սինգափուրի Հայերէն Եդգարեան եղբայրներէ մին, Մայիս 12ին, Մէսաժըրիի André Lebon շոգենաւով հասաւ Մարսէյլ, եւ 2 օր այտեղ մնալէ յետոյ մեկնեցաւ Փարիզ եւ Մանչէսդըր ուր իրենց վաճառատան ճիւղ մը ունենալով կը մնայ այնտեղ։

Տիար Եդգարեանի մեզ հաղորդած տեղեկութիւնները շատ մխիթարական են այն տեսակէտով որ, թէպէտ մայր—հայրենիքէն շատ հեռաւոր գաղութ մը կազմած են, Հայաստանի համար ոգեւորութիւնն ու սէրը եւ Հայ ազգային գործերի համար հետաքրքրութեան ոգին վառ մնացած է դեռ իրենց մէջ։ Ս.յդ փոքրաթիւ Հայ գաղութը (հազիւ 400 Հայ անհատ կայ ամբողջ ընդարձակ Ջաւա կղզիին մէջ) հաւասարապէս մեծ ջանքեր արած լինելով միշտ Հայաստանի ազատութեան սուրբ գործին համար, իրենց այդ գործունէութիւնը նդկահայերի համբաւը մեծցուցած է Հայ ազգին մէջ եւ բարձր պահած օտարների առջեւ։ Այնա ապագայ մը եւս որ, թէեւ Թուական առաւելութիւնը այժ մը կը ներկայացնէ, քիչն ալ շատէն աւելի այժ եւ օգտակարութիւն կրնայ ունենալ եւ կառավարել եթէ լաւ յատկութիւններ ունենայ։

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊ. ՄԷՐՄԻՆԻ ՄԷՋ

Մարտ 9ին Ամանայէն Մերմին հասաւ Մուշեղ եպիսկոպոս և նոյն օրը եկեղեցիին մէջ հոգեպարձութեան մը առիթ բանախօսեց։ Ցաւալի է որ Մուշեղ եպ.ը, հակառակ իր քարոզած համերաշխութեան, ընտանեկան միջավայրերուն մէջ թունալից և երկպառակութեանց շարժառիթ ըլլալու խօսքեր և մեղադրանքներ յայտնեց իրեն գալափարակից չեղող անձանց և կուսակցութեանց մասին, որ երկայն վիճաբանութեանց առարկայ եղաւ։ Մինչ ոչ ներելի չէ որ այդպիսի բարձր միսիոնով և ազգին դրամով երկիրը այցելող եկեղեցական մը անհամաձայնութեանց սերմեր ցանէ։ Մուշեղ եպ. որ աշխարհական զգեստ էր հագած, հետեւալ օրը ինքնաշարժ կառքով Ամանա դարձաւ։

(Ձակատամարտ)

ՍԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ Կ.ՊՕԼՍԻ ՄԷՋ

Կ.պօլսէն աքսորուած եւ նահատակուած հայ մտաւորականների ձերբակալման 4րդ տարեդարձին առթով ապրիլ 11/24ի առաւօտ յատկապէս սգահանդէս մը կատարուեր է Բէերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ։ Պատարագեր է Տ. Մեսրոպ եպ. Նարոյեան եւ ներկայ գտնուեր են Տ. Ջաւէն պատրիարք, բողոքականների ազգապետը, Յոյների եկեղեցիի կողմէն ներկայացուցիչներ եւ այլն։

Կէսօրէն յետոյ, ալ մասնաւոր հրաւիրեալների համար, սգահանդէս կատարուեր է բողոքականների Ս. Երրորդութիւն ժողովարանին մէջ ուր ներկայ գտնուեր է եւ Տ. Ջաւէն պատրիարք։ Զանազան միութիւնների եւ կուսակցութիւնների կողմէն խօսողներ եղեր են, երգեր երգուեր եւ ոտանաւորներ կարդացուեր են։ Տ. Ջաւէն պատրարք՝ պակասներին տեղը լեցնելու համար լուրջ աշխատանքի կարօտութիւնը զգացնելով եւ «պահպանիչ» մը ըսելով փակեր է հանդէսը։

«Ձակատամարտ» օրաթերթը իր մէկ քանի թիւեր այդ սգահանդէսին նուիրեց, աքսորուած եւ նահատակուած մտաւորականների եւ գործիչների կեանքէն յուշագիրներ հրատարակելով։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Լալայեանց, եռանդուն ազգասէր հայուհին, որ Սիւիսի Լօզան քաղաքէն դալով, այսօր կը մեկնի Մարսէյլէն Գահիրէ վերադառնալու համար, նուիրեց 1 օրինակ և մէկ տարեկան Ս.ըմբէնիա Կիլիկիայի Ամանա քաղաքի Հայ Ընթերցարանին։

ԹԱՂԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ԹԻՒՐՔԻԱՅ ՎԻՃԱԿԸ

Ամսոյիս լիազօր պատուիրակները, ինչպէս գրած էինք նախորդ թուով, անցած չորեքշաբթի օր հասած են Սէն Ժէրմէն-ան-Լէյ և իրենց յատկացուած պալատին մէջ տեղաւորուած։ Մայիս 18ին պատուիրակներէ վաւերաթուղթերը փոխանակելու արարողութիւնը կատարուեցաւ. կը մնայ այժմ Ամսոյիացիներին ներկայացնելու գործողութիւնը՝ Դաշնակիցներուն անանց համար պատրաստած խաղաղութեան դաշնագիրը։

Կարգը հասած լինելով Պուլկարիային և Թիւրքիային, այժմ Ֆրանսական թերթերն սկսած են կիսապաշտօնապէս հատուկտոր տեղեկութիւններ տալ թէ ինչպէս ծրագրուած է Թիւրքիայի բաժանումը։ Թիւրքիան, հիւանդ մարդը, որի կեանքը կարելի եղածին չափ երկարաձգելու համար հոգ կը տանէին մի ժամանակ Անգլիան ու Ֆրանսան, իրթիհատական խելագարութեամբ Գերմանիային հետեւելով անձնասպան եղաւ։ Հիմա այդ մեռեալին թողած ժառանգութիւնը պէտք է կարգադրուի։

Ցունական զօրքերը դնդապետ Զարիֆիսի հրամանատարութեամբ և Դաշնակիցների ալակցութեամբ անցած չաբաթ ցամաք իջնելով գրաւած են արդէն Զմիռնը։ Յոյները մեծ ոգեւորութեամբ ընդունած էր զիրենք։ Ու այժմ տեղական քաղաքային և կրօնական իշխանութիւնները ըստ առաջնոյն կը չարունակեն վարել իրենց պաշտօնը, հելլենական զօրաբանակի հրամանատարին հսկողութեան տակ։ բայց յայտնի է որ Զմիռնը բոլորովին պիտի մնայ Ցունաստանի հետ։ արդէն հազարաւոր տարիներէ ի վեր Զմիռնը յունական քաղաք մը եղած է, իսկ ուրիշ մի քանի քաղաքներ որոնք կը պահանջեն Յոյները, կրնան թէ առանց խնամակալութիւնը պիտի յանձնուի Ցունաստանին։

Որոշուած է որ Ամերիկաի Միացեալ-Նահանգները առանձնին հոգատարութիւնը կ.պօլսի և Հայաստանի համար։ Այս վերջինին պիտի կցուի Ամանաի երկրամասը Մէրսինի նահանգիստով մէկտեղ որպէսզի Հայաստանը Միջերկրական ծովին վրայ ելք մը ունենայ, Ամերիկաի հոգատարութեան այդ կարգադրութիւնը վերջնական չպիտի կրնայ համարուիլ, Միացեալ-Նահանգներուն ծրագրակայէն ալ վաւերացուելէ առաջ։

Իտալիան պիտի առանձնէ Անատոլիի հարաւային մասը որի գլխաւոր նաւահանգիստն է Ատալիա և կեդրոնը Գոնիա։

Հիւսիսային Անատոլին, որ կը պարունակէ Պրուսան, Էնկիւրին և Գասդամպոլը, պիտի կազմէ բուն Թիւրքական կոչուած տէրութիւնը և Սուլթանը այսուհետև հոն պիտի տեղաւորուի։ խօսք կայ որ այդ տէրութեան խնամակալութիւնն ալ Ֆրանսային պիտի յանձնուի։

Ի հարկէ ասոնք ամէնքը վերջնական կարգադրութիւններ չեն դեռ, բայց Խորհրդաժողովի ծրագրին խոշոր գիծերը կը ներկայացնեն։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թալէաթ փաշային Կ.պօլսի մէջ պահպանած և հոն ձերբակալուած լինելուն լուրը, որ Կ.պօլսէն Ս.Թէնքի միջոցով հաղորդուած էր Լոնտոնի Թերթերին, պաշտօնապէս հերքուած է։

— Զմիռնին Յոյներէ գրաւումը յուզում պատճառած լինելով Կ.պօլսի Թիւրքերին մէջ, ֆրանսական զօրքերը շրջապատեր են մի քանի գլխաւոր մզկիթները, խռովութիւն չծագելու համար։ Ներքին գործերի նախարարն ալ հեռագրեր է նահանգապետներին որ հանդարտ պահեն ժողովուրդը։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

Ամերիկա վերադարձած ըլլալուս համար կ'ընդրկեմ իմ ծանօթներէս և բարեկամներէս յետ այսու թղթակցիլ իմ նոր հասցէիս.

Ծարգանօք
Ա.ըտաշէս ՀԱՅԵԱՆ
1300 South Ruby Street
West Philadelphia Pa.
(Etats Unis d'Amérique)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Սիվրիհիսարցի Դաւիթ Դաւիթեան զորդավաճառ, նախ Ամերիկա ըլալ կը կարծուէր ու հիմա ՊՈՐՏՕ ըլալը լսուած է։ Մնոր հասցէի մասին որոշ տեղեկութիւն ունեցողները թող հաճին հեռաձայ հասցէին իմացընել.

Caporal M. Balian
Légion Arménienne
2me Bon., 4me Cie.
Adana (Cilicie)

ՀԱՅ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻ ՆԿԱՐՆԵՐՈՎ ՔԱՐԴ ՓՈՍՏԱԼՆԵՐ

Իտալիոյ Հայ Ուսանողական Միութիւնը գեղեցիկ գաղափարն ունեցած է հայ անուանի գործիչներուն պատկերներով քարդ փոստալներ հրատարակ հանելու որպէսզի ժողովուրդը զանոնք աւելի յաճախ իր աչքի և մտքի առջեւ ունենայ։

Հետեւալ գործիչներու պատկերներով ապատած քարդ-փոստալները կարելի է ստանալ նաև Ս.ըմբէնիայի գրասենեակէն. 1. Խրիմեան Հայրիկ. 2. Պետրոս Դպաժեան. 3. Դանիէլ Վարուժան. 4. Մատ Եարճանեան (Միամանթօ) և 5. Դաւիթ Դաւիթեան (Ջութակահար)։

Մարսէյլի մէջ կը ծախուի 20 սանդիմի. Մարսէյլէ դուրս կը ղրկուի, փոստի ծախքը հաշուելով, 25 սանդիմի։

ՇԱԽՈՒՆ ՔԱՐՏԷԶՆԵՐ

Նոյս տեսաւ Հայաստանի քարտէզը գունաւոր և հայատառ, պատրաստուած Մ. Զամիչեանէ։ Մեծութիւնն է 65×48։ կարելի է ստանալ Ս. ըմբէնիայի գրասենեակէն։ Գին Մարսէյլի մէջ 2 ֆր. և 50 անդ. Մարսէյլէն դուր 2,75։

Սիսուանի աշխարհագրական քարտէզը. Կիլիկիա հին և նոր, հայկական գաւառօք ԺԲ—ԺԴ դարուց։

(Հայերէն տառերով այս գեղեցիկ քարտէզը, որը Հ. Ղ. Սաիչան գծագրած էր, տպագրուած է Վէնետիկ, 77հարիւրորդաժէզր լայնութեամբ և 51 հարիւրորդաժէզր երկայնութեամբ գեղեցիկ թուղթի վրայ։) Գին 6 ֆր.։ Մարսէյլէն դուրս 6 ֆր. 30։ Ղրկելու համար թանձրաքարտէ խողովակի մէջ դրուելով 7 ֆր.։

Carte de Cilicie et de ses environs. Dressée par K. J Basmadjian. Paris. 1918. Echelle de 1:800.000.

(Կիլիկիաի ընդարձակ եւ մանրամաս քարտէզը, գծագրուած Տ. Կ. Ց. Բասմաջեանէ եւ փորագրուած Փարիզի մէջ ֆրանսերէն տառերով։ Գլխաւոր քաղաքների անունները հայերէն տառերով ալ տպագրուած են)։ 5,50 (6 ֆր.)

ՏՆՕՐԷՆ — ՄԱՐԱԳԻ
Ս. ՕՐԲՈՒՆԻԳԱԼԵԱՆ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայերէն Տպարան Մ. Փարթուգալեանի
Le Gérant : François CARRIERE.
Marseille. — Imprimerie du Midi